

MARKAZIY OSIYODA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA: TO'SIQLAR VA ISTIQBOLLAR.

Moxidov Javlonbek O'tkirbek o'g'li

O'zbekiston Milliy universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti

"Siyosatshunoslik" yo'nalishi talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18737438>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 18-fevral 2026 yil

Ma'qullandi: 20-fevral 2026 yil

Nashr qilindi: 23-fevral 2026 yil

KEY WORDS

Markaziy Osiyo, mintaqaviy integratsiya, geosiyosat, xavfsizlik, Maslahat uchrashuvlari, tashqi siyosat, iqtisodiy hamkorlik, trans-chegara muammolari, "Yangi O'zbekiston", xalqaro munosabatlar..

ABSTRACT

Mazkur maqolada zamonaviy dunyoda O'zbekistonning qo'shni Markaziy Osiyo davlatlari bilan olib borayotgan tashqi siyosati, uning rivojida to'siq bo'layotgan masalalar, shuningdek istiqbolli yo'nalishlari keng miqyosda tahlil qilinadi. Yaqin o'tmishda imzolangan xalqaro darajadagi shartnomalar qanchalik Markaziy Osiyo davlatlarini istiqbolli kelajagi uchun xizmat qilmoqda, yoki ehtimoliy xavflarni kamaytirishda roli qanday ekanligi ham ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada chegara muammolari, suv-energetika ziddiyatlari va global kuchlarning (AQSH, Xitoy, Rossiya) geosiyosiy ta'siri kabi asosiy masalalar o'rganiladi. Xulosa qismida mintaqaviy xavfsizlik va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda Markaziy Osiyo davlatlarining institutsional hamkorlik modeliga o'tish zaruriyati ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Zamonaviy global geosiyosiy o'zgarishlar sharoitida Markaziy Osiyo mintaqasi nafaqat yirik kuchlar raqobati maydoni, balki mustaqil va yaxlit siyosiy subyekt sifatida namoyon bo'lmoqda. Bunday vaziyatda uning o'zaro ichki va tashqi munosabatlarida o'zaro legitimlikni saqlash, iqtisodiy manfaatlarni hisobga olish, va shuningdek milliy xavfsizlik masalalarini hisobga olish muhim hisoblanadi. Mintaqaviy integratsiya jarayonlarini ilmiy jihatda tahlil qilishda neofunksionalizm va yangi regionalizm nazariyalari metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ernst Haas tomonidan ilgari surilgan neofunksional yondashuv iqtisodiy hamkorlikning siyosiy integratsiyaga aylanish mexanizmlarini tushuntirsa, yangi regionalizm konsepsiyasi Markaziy Osiyoning global tizimdagi o'ziga xos subyektligini tadqiq etishga imkon beradi[1]. Mazkur nazariyalar asosida O'zbekiston respublikasi va boshqa Markaziy Osiyo respublikalari, jumladan Qozog'iston, Tojikiston, Qirg'iziston va Turkmaniston bilan aloqalari o'rganib chiqiladi.

Hozirgi kunda, ayniqsa 2025-yil noyabr oyida Toshkentda bo'lib o'tgan VII Maslahat uchrashuvidan so'ng, mintaqa davlatlari o'rtasidagi munosabatlar sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarildi. Ozarbayjonning ushbu formatga to'la huquqli a'zo sifatida qo'shilishi va 'Markaziy Osiyo - 2040' rivojlanish konsepsiyasining qabul qilinishi integratsiya jarayonlarining institutsional shaklga o'tayotganidan dalolat beradi. Biroq, realizm maktabi

nuqtayi nazaridan qaraganda, suv-energetika resurslaridan foydalanishdagi ziddiyatlar va tashqi kuchlarning geosiyosiy bosimi hali ham mintaqaviy birdamlik yo'lidagi asosiy to'siqlar bo'lib qolmoqda. Shu sababli, O'zbekistonning 'Yaxshi qo'shnicilik' diplomatiyasi doirasida chegara muammolarini hal etishga qaratilgan amaliy qadamlari mintaqada barqaror tinchlik va iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashning fundamental sharti hisoblanadi.

Asosiy qism: markaziy osiyodagi integratsiyaviy jarayonlar: istiqbollar va to'siqlar.

Hozirgi rivojangan dunyoda Markaziy Osiyo davlatlari ham o'zining xalqaro maydondagi o'rnini kundan kunga namoyon qilmoqda. Bu jarayonlarda bu davlatlarning xalqaro maydonda olib borayotgan faol tashqi siyosiy va iqtisodiy aloqalari kundan kunga ortib bormoqda. Markaziy Osiyo mintaqasidagi integratsiya jarayonlarini tahlil etishda realistik yondashuvga ko'ra mintaqaviy xavfsizlik arxitekturasi va resurslar taqsimotidagi tizimli nomutanosiblik asosiy kamchilik sifatida birinchi o'ringa chiqmoda. Xususan, Carnegie Endowment for International Peace (2024) tahlillari shuni ko'rsatadiki, trans-chegara daryolari - Sirdaryo va Amudaryo havzalaridagi suv-energetika resurslaridan foydalanish bo'yicha kvotalarning institutsional jihatdan qat'iy belgilanmaganligi hamkorlikning strategik darajaga ko'tarilishiga asosiy "ortga suruvchi" omil bo'lib xizmat qilmoqda[2]. Resurslar uchun raqobat, o'z navbatida, davlatlarning mintaqaviy manfaatlardan ko'ra milliy suverenitet ustuvorligiga tayanuvchi qisqa muddatli strategiyalarni tanlashiga sabab bo'lmoqda.

Bu masalarni hal etishda mintaqada O'zbekistonning tashkilotchi pozitsiyasi yaqqol namoyon bo'lmoqda. Markaziy Osiyodagi hozirgi integratsiya dinamikasi bevosita O'zbekistonning 2017-yildan boshlangan va 2024-2026-yillarda yangi sifat bosqichiga ko'tarilgan "Yaxshi qo'shnicilik" doktrinasi bilan bog'liq. O'zbekiston mintaqaviy integratsiyani shunchaki siyosiy ritorika emas, balki aniq huquqiy va iqtisodiy majburiyatlar majmuasi sifatida ko'rmoqda. Bu borada 2024-yil avgustida imzolangan "Markaziy Osiyo - 2040" rivojlanish konsepsiyasi O'zbekistonning mintaqaviy subyektlarni mustahkamlash borasidagi diplomatik g'alabasi bo'ldi. Mazkur hujjat ilk bor mintaqada davlatlarining uzoq muddatli yagona taraqqiyot modelini huquqiy jihatdan muhrlab berdi. O'zbekiston tashabbusi bilan erishilgan eng muhim amaliy natijalardan biri - bu Xo'jand bitimi (2025-yil mart) hisoblanadi. Ushbu hujjat O'zbekiston, Qirg'iziston va Tojikiston o'rtasidagi ko'p yillik chegara bahslariga nuqta qo'yib, Farg'ona vodiysining iqtisodiy salohiyatini to'liq ochishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, 2025-yil noyabridagi Toshkent sammitida ilgari surilgan "Mintaqaviy hamkorlik Kotibiyati"ni tashkil etish tashabbusi O'zbekistonning integratsiyani institutsional darajaga olib chiqish niyatini tasdiqlaydi. Iqtisodiy sohada esa O'zbekiston, Qozog'iston va Ozarbayjon o'rtasida imzolangan "Yashil energiyani uzatish va eksport qilish bo'yicha strategik sheriklik to'g'risidagi bitim" (2025) alohida ahamiyatga ega[3]. Ushbu shartnoma mintaqaning energetika tizimini yagona tarmoqqa birlashtirish orqali uning global bozordagi raqobatbardoshligini oshiradi. Shu tariqa, O'zbekiston nafaqat diplomatik mediator, balki mintaqani global logistik zanjirlarga (xususan, O'rta koridor loyihasiga) integratsiya qiluvchi asosiy geoiqtisodiy arxitektor sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bundan tashqari, Mintaqaviy integratsiyaning zamonaviy bosqichini neofunksionalizm nazariyasi prizmasidan tahlil etish shuni ko'rsatadiki, Markaziy Osiyoda hamkorlikning yangi to'lqini "pastdan yuqoriga" tamoyili asosida rivojlanmoqda. Bu jarayonda dastlabki turtki sifatida siyosiy deklaratsiyalar emas, balki aniq savdo va logistika aloqalari xizmat qilmoqda. Osiyo taraqqiyot bankining 2025-yilgi hisobotidagi ma'lumotlar shundan dalolat beradiki,

O'zbekistonning so'nggi yillardagi pragmatik va ochiq tashqi siyosati natijasida mintaqaviy ichki savdo aylanmasi rekord darajadagi 11 milliard dollarga yetdi[4]. Bu ko'rsatkich neofunksionalizmning "texnik hamkorlik siyosiy birlashuvni taqozo etadi" degan konseptual qarashini amalda tasdiqlaydi. 2025-yil noyabr oyida bo'lib o'tgan Toshkent sammiti (Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining VII Maslahat uchrashuvi) mintaqaviy munosabatlar ramziy xarakterdagi muloqot bosqichidan amaliy, natijador bosqichga o'tganini rasman muhrladi[5]. Mintaqaning dengizga chiqish imkoniyati cheklanganligi muammosini hal etishda Ozarbayjonning ushbu formatga strategik sherik sifatida qo'shilishi alohida ahamiyat kasb etdi. Bu geografik yopiqlikni "geosiyosiy bog'liqlik" orqali yengib o'tish imkonini beradi. Mazkur evolyutsion jarayonlar "Markaziy Osiyo - 2040" konsepsiyasi doirasida mintaqaviy doimiy Kotibiyat tashkil etish masalasini kun tartibiga chiqardi. Bu esa o'z navbatida, mintaqaviy integratsiyaning shunchaki "yumshoq kuch" vositasi bo'lishdan to'laqonli xalqaro institutsional tashkilot darajasiga ko'tarilish istiqbolini anglatadi.

Markaziy Osiyo integratsiyasining eng istiqbolli va strategik yo'nalishi - bu mintaqaning global transport-logistika xabiga aylanishi bilan bog'liqdir. Jahon bankining (2025) tahliliy hisobotlarida qayd etilishicha, "O'rta koridor" loyihasi shunchaki Xitoy va Yevropani bog'lovchi tranzit yo'li emas, balki mintaqaviy ichidagi davlatlarning iqtisodiy o'zaro bog'liqligini tubdan mustahkamlovchi yagona arteriyadir. Ushbu koridor orqali yuk tashish hajmining 2024-yilda 25 foizga o'sishi mintaqaviy davlatlari oldiga yagona bo'xona va tarif siyosatini yunifikatsiya qilish hamda raqamli transport koridorlarini joriy etish kabi dolzarb vazifalarni qo'ymoqda. Bu jarayon "iqtisodiy determinizm" qonuniyatiga ko'ra, davlatlarni uzoq muddatli siyosiy hamjihatlikka va chegaralardagi sun'iy to'siqlarni olib tashlashga undovchi asosiy drayverga aylandi.

Shu bilan birga, mintaqaning energetika sohasidagi integratsiyasi yangi geostrategik mazmun kasb etmoqda. Xususan, O'zbekiston, Qozog'iston va Ozarbayjon o'rtasidagi "yashil energiya" eksporti bo'yicha imzolangan uch tomonlama tarixiy kelishuv Markaziy Osiyoning global energetika bozoridagi rolini tamoman yangilamoqda. Kaspiy dengizi tubi orqali yuqori kuchlanishli elektr kabellarini o'tkazish loyihasi mintaqani Yevropaning "toza energiya" ta'minotchisiga aylantirishi kutilmoqda. Ushbu iqtisodiy zanjirlarning birlashishi tashqi sanksiyalar, global bozorlardagi tebranishlar va geosiyosiy bosimlarga nisbatan o'ziga xos "mintaqaviy immunitet"ni shakllantirmoqda. Natijada, Markaziy Osiyo nafaqat geografik, balki iqtisodiy jihatdan ham yopiqlikdan strategik bog'liqlikka o'tmoqda. Bunday chuqur iqtisodiy integratsiya mintaqaviy xalqlarining umumiy farovonligini ta'minlash bilan birga, xalqaro munosabatlarning mustaqil va qudratli subyekti sifatida Markaziy Osiyoning pozitsiyasini mustahkamlaydi.

Xulosa

Markaziy Osiyo mintaqasidagi integratsiya jarayonlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bugun mintaqaviy davlatlari o'rtasidagi munosabatlar shunchaki diplomatik aloqalar doirasidan chiqib, strategik va hayotiy zaruriyatga aylanmoqda. Maqolada ko'rib chiqilgan barcha omillar mintaqaning kelajakdagi qiyofasini belgilab beradi. Birinchidan, mintaqaviy birlashuv yo'lidagi to'siqlar hamon jiddiy ekanini inkor etib bo'lmaydi. Suv resurslaridan adolatli foydalanish, chegara hududlaridagi bahsli nuqtalar va global kuchlarning mintaqadagi manfaatlari to'qnashuvi integratsiyani sekinlashtiruvchi asosiy omillar bo'lib qolmoqda. Biroq, 2024-2026-yillardagi siyosiy muloqotlar shuni ko'rsatdiki, ushbu muammolar endi "tashqi hakamlar"siz,

bevosita mintaqaviy bitimlar (masalan, Xo'jand bitimi) orqali yechilmoqda. Bu esa mintaqaning o'z muammolarini o'zi hal qila olish qobiliyatini namoyish etdi.

Ikkinchidan, O'zbekiston ushbu integratsiya jarayonlarida markaziy drayver va tashabbuskor rolini o'ynamoqda. Toshkentning "yaxshi qo'shnichilik" strategiyasi mintaqadagi umumiy siyosiy iqlimni o'zgartirdi. O'zbekiston shunchaki taklif berish bilan cheklanib qolmasdan, qo'shni davlatlar bilan savdo aylanmasini 11 milliard dollarga yetkazishi, transport yo'laklarini ochishi va mintaqaviy "Maslahat uchrashuvlari" formatini doimiy institutsional shaklga o'tkazish (Kotibiyat tashkil etish) tashabbusi bilan integratsiyaning amaliy me'mori sifatida namoyon bo'ldi.

Uchinchidan, integratsiyaning istiqbollari bevosita Markaziy Osiyoning global tranzit hududiga aylanishi bilan bog'liq. "O'rta koridor" loyihasi va energetika sohasidagi yirik kelishuvlar mintaqani tashqi dunyo uchun jozibador va barqaror hamkorga aylantirmoqda. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy foyda, balki mintaq davlatlarining har qanday tashqi bosimlarga nisbatan "umumiy immunitetini" shakllantirishga xizmat qiladi. Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, Markaziy Osiyoning birdamligi - bu shunchaki siyosiy tanlov emas, balki mintaq xalqlarining farovonligi va xavfsizligini ta'minlashning yagona yo'lidir. O'zbekiston boshlab bergan yangi mintaqaviy kurs kelajakda Markaziy Osiyoni dunyo iqtisodiyoti va siyosatining mustaqil hamda qudratli markaziga aylantirishi muqarrar..

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Haas E. B. The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces. Stanford University Press.1950–1957.11-16-betlar.
2. Carnegie Endowment for International Peace. Central Asia's Geopolitical Balance in 2024. Washington D.C, 2024. 15–22-betlar.
3. Yashil energiyani rivojlantirish va uzatish sohasidagi strategik sheriklik to'g'risida Bitim (O'zbekiston-Qozog'iston-Ozarbayjon).O'zbekiston Milliy axborot agentligi,2025.2-4-moddalar.
4. Osiyo Taraqqiyot Banki. Asian Economic Integration Report 2025: Central Asian Trade Dynamics. Manila,2025. 45–52 - betlar.
5. Mirziyoyev Sh.M. Toshkent sammitidagi nutqi. Yangi O'zbekiston gazetasi. 13-noyabr soni,2025.1-2-betlar.